

Videokonferenser i brottmålsförhandlingar – Svenska och internationella perspektiv på deltagande i hybridmöten

Sofia Ask och Joacim Lindh

Inledning

Modern teknik har inneburit ett paradigmskifte för vilka möjligheter som finns för människor att interagera med varandra i realtid utan att dela samma fysiska rum. Vi har sedan 2016 intresserat oss för vad som sker när målsägande, tilltalade, vittnen och jurister i brottmålsförhandlingar närvarar via videokonferens i huvudförhandlingar. I denna artikel har vi ambitionen att diskutera resultat från projekten *Berättelser med sanningsanspråk* och *Hybridmöten i huvudförhandlingar – Kommunikation och interaktion i den uppkopplade rättssalen* i relation till internationella studier om brottmålsförhandlingar med inslag av videokonferens. Fokus är vilka fördelar, nackdelar och farhågor som har omgärdat domstolars användning av videokonferenser i brottmål.

Sedan 2008 har Sveriges tingsrätter möjlighet att tillåta videokonferenser som deltagandeform i brottmål, och 2019 utökades möjligheten för tingsrätterna att besluta om att en eller flera deltagare i en huvudförhandling ska delta via videokonferens (Lag 2019:298, RB 5:10). Denna modernisering som ledde fram till skrivningen i rättegångsbalken (5 kap. §10) inleddes med regeringspropositionen *En modernare rättegång* (Prop. 2015/16:39), som hade det uttalade syftet att ”effektivisera och förbättra domstolsprocessen [...] genom att tekniken med ljud- och bildupptagningar utnyttjas fullt ut”. Forskning om andra deltagandeformer än fysisk närvaro (videokonferensens och telefonförhör) gjordes oss veterligen först 2012, då Landström med flera (2012) publicerade artikeln ”Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen” i *Juristtidningen*. Det är en enkätstudie som 400 rättspraktiker (poliser, juristdomare, nämndemän, åklagare och advokater) besvarat. I början av 2010-talet var tekniken begränsad och sannolikt fanns också en viss skepsis hos rättspraktiker mot att tillåta en helt ny deltagandeform i rättssalarna, vilket också avspeglas i informanternas svar. I nutid, 2025, används videokonferenser frekvent, och de utgör numera en del av domstolarnas vardag både i Sverige och internationellt.

Fortsättningsvis kommer begreppen *videokonferens*, *digital medverkan* och *hybridmöte* att användas synonymt och syftar antingen på videokonferens som medium eller för att beskriva det som en deltagandeform. I artikeln används *brukare* som ett samlingsnamn som innefattar målsägande, tilltalade och vittnen som deltar via videokonferens eller på plats i rättssalen.

Domstolarnas professioner refererar vi till som antingen *jurister* eller med deras respektive yrkestitlar *juristdomare*, *åklagare* och *försvarare*. När lekmannadomare avses kommer de att benämnas som *nämndemän*.

Statistik från Domstolsverket visar att inslag av videokonferens i huvudförhandlingar varierar över tid med en topp under coronapandemin 2020–2022, där rekordåret 2021 hade 125 000 huvudförhandlingar med inslag av videokonferens (Domstol.se). Alla Sveriges 48 tingsrätter är utrustade med modern teknik som gör det möjligt för rätten att i enlighet med rättegångsbalken (5 kap. 10§) besluta att ”den som ska delta i ett sammanträde ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring”. Sedan pandemin har alla svenska domstolar använt systemet WebRTC som enligt Sanders (2020:12) används ”between courts in different locations and other parties with access to a video-conference system”. Som brukare kan du då antingen ansluta via ett medhörningsrum på tingsrätten, från mötesrum på anstalter och häkten eller ansluta till huvudförhandlingen via egen teknisk utrustning. Brukare använder i dessa sammanhang en länk som tingsrätten tillhandahåller och via den kan de ansluta från hemmet eller platsen där man för stunden befinner sig.

Videokonferenser har många fördelar, eftersom brukare kan delta antingen i förhör eller i en huvudförhandlings alla delar *yrkande*, *sakframställan*, *förhör*, *personalia*, och *slutanförande*. All interaktion sker i realtid med bild, vilket gör att den som medverkar digitalt syns på storbildskärm i rättssalen. På motsvarande sätt visas rättssalen och talare på hybriddeltagarens bildskärm. I Ask & Lindh (2024:272–273) ger tre juristdomare professionens syn på videokonferenser, och de för- och nackdelar som finns med att delta digitalt. En aspekt som belyses i den artikeln är det sociala spelet som sker mellan människor och som påverkar vad man som målsägande eller vittne vågar berätta i förhör. Juristdomarna skriver att den upplevda distansen av att delta via videokonferens exempelvis kan få en målsägande att våga berätta om vad hen har utsatts för av sin förövare. En annan aspekt är vittnen som hörs i åtal mot gängkriminella, där det överhängande hotet om vedergällning och repressalier kan upplevas som mindre hotfullt för vittnet om hen fysiskt befinner sig på annan plats. Professionen vittnar alltså om uppenbara fördelar med videokonferenser som deltagandeform i brottmålsförhandlingar, och det finns såväl ekonomiska som tidsbesparande aspekter som gör hybrid-sammanträden till ett attraktivt alternativ (Ask & Lindh 2024), men internationell forskning visar också hybridformens begränsningar vad gäller känsla av delaktighet, trovärdighet och möjlighet att interagera icke-verbalt (Walker 2024, de Vocht 2022).

I den här artikeln gör vi en genomgång av svensk och internationell forskning om videokonferenser i brottmål. Vårt syfte är att dra slutsatser om vilka fördelar och brister som kan kopplas till interaktionen med deltagare som deltar digitalt i en huvudförhandling. Vi diskuterar också hur professionen kan agera för att i möjligaste mån göra deltagande via

videokonferenser likvärdig med fysisk närvaro i rättssalen. Vi ställer följande frågor:

- Vad säger svensk och internationell forskning om fördelar och nackdelar med hybridmöten i brottmålsförhandlingar?
- Hur kan resultat och rön från studier om hybridmöten i brottmålsförhandlingar förstås i förhållande till professionernas behov och erfarenheter?

Vi utgår både från svensk och internationell forskning om hybridmöten i domstolar från olika discipliner, men exemplifierar också med tidigare opublicerade data från våra två projekt *Berättelser med sanningsanspråk* och *Hybridmöten i huvudförhandlingar – Kommunikation och interaktion i den uppkopplade rättssalen* som etikprovats 2016 och 2024. Dessa material utgörs av aidentifierade transkriptioner från autentiska förhör från brottmålsförhandlingar där brukare och jurister deltagit via videokonferens. Materialet är insamlat från svenska tingsrätter under perioden 2017–2022. Vår utgångspunkt är att videokonferens som deltagandeform genomgått en legitimeringsprocess och att flera av de farhågor som 400 rättspraktiker uppgav i Landström med fleras (2012) inte längre utgör problem. Vi förväntar oss alltså att tekniska begränsningar och negativ inställning till videokonferenser bland professionerna inte längre framställs som att det utgör hinder för den enskildes rättssäkerhet eller för bedömningen av brukares trovärdighet.

I denna del sammanställer vi forskning om videokonferenser i domstolsförhandlingar från olika discipliner, exempelvis språkvetenskap, media och kommunikation, juridik, sociologi och beteendevetenskap. De studier som refereras har därför såväl varierande syften, metoder som tolkningar av vad resultaten får för betydelse för rättssäkerhet, deltagares känslor av delaktighet och rättssystemens krav på effektivitet och skyndsamhet. En annan aspekt som diskuteras är hur förhör som hålls via videokonferens påverkar makt- och auktoritetsförhållanden och hur fysisk utevaro kan göra att gränserna för vad som är tillåtet att göra i den fysiska rättssalen i viss mån omförhandlas när en brottmålsförhandling genomförs delvis digitalt.

Från ett brukarperspektiv förväntar vi oss att känslan av delaktighet i förhandlingen kan upplevas som begränsad. Vi utgår också från att videokonferensformatet påverkar brukares möjligheter att återge de egna minnesbilderna när möjligheten att använda kroppsspråk för att förstärka, förtydliga och komplettera ett muntligt yttrande begränsas dels av begränsad teknik i hemmiljö, dels av att panoreringen i rättssalen inte alltid visar hela överkroppen i bild. Ett annat väntat resultat är att de traderade normer som avgör vad som är tillåtet vid vilken tidpunkt i rätten i viss mån förskjuts när inte alla deltagare delar samma fysiska rum.

Domstolsförhandlingen som social praktik

Vår utgångspunkt är att all mänsklig kommunikation utgörs av en uppsättning språkliga val som människor gör när de talar och skriver. Denna kommunikation tolkas sedan i interaktion med talare och lyssnare i olika kontexter. Skrivna text kan exempelvis lättare rekontextualiseras, vilket innebär att hela eller delar av innehållet läses och tolkas i andra kontexter (Linell 1998). Det kan för en tingsrätt handla om genredrag som att tingsrättsdomar ofta har formuleringar som hämtats från prejudikat i överrätt (jfr Orrbén 2024). Lindh (2022) har visat att sakframställan och slutanförande i huvudförhandlingar är rekontextualiseringar av innehållet i förundersökning och den muntliga bevisningen, och vad som sker när huvudförhandlingen som social praktik rekontextualiseras i realtid genom att alla deltagare inte delar samma fysiska rum. I enlighet med vår språksyn kommer all producerad text, såväl talad som skriven, att tolkas i huvudförhandlingens praktik och det är här som den innehållsliga betydelsen av förhållningsberättelserna kommer att tolkas. Annorlunda uttryckt använder människor språk för att hantera sina erfarenheter och för att interagera med andra i sociala sammanhang (Halliday & Matthiessen 2014:25).

I kontextbegreppet rymmer olika språkliga nivåer som på den mest övergripande nivån handlar om kulturkontexten, alltså hur människor som delar samma kulturella erfarenheter och plattformar förväntas interagera med varandra. Vi utgår här från det som kallas för *situationskontext*, vilket betyder att mening skapas i specifika sammanhang där olika aktörer interagerar med varandra. Domstolsförhandlingar har en fast uppsättning regler och ramar som tillåter och begränsar olika aktörer att utföra olika handlingar i olika kontexter (jfr van Leeuwen 2008:12ff). Gemensamt för all interaktion som pågår, oavsett sammanhang, är att de alltid är delar av en situationskontext som i någon mån kommer att definiera och prägla både typ av samtal och hur de kommer att genomföras. Varje situationskontext är på så vis unik och beroende av vilken typ av aktivitet som utförs och vilka erfarenheter, maktrelationer och befogenheter som är kopplade till deltagandet i aktiviteten (Halliday & Matthiessen 2014:33). I domstolar är själva huvudförhandlingen en egen social praktik, som sina rutiner till trots ändå påverkas av den enskilda huvudförhandlingens situationskontext. Denna sociala praktik är vad van Leeuwen kallar för ”reglerade sätt att utföra sociala handlingar i en kontext” (2008). Enligt van Leeuwen (2008:17–21) finns det i alla sociala praktiker en uppsättning uttalade eller outtalade regler och förhållningssätt som alla aktörer förväntas att följa. Ett sådant regelverk upprätthålls av aktörer, vars befogenheter och aktörsroller ger dem behörigheter att utföra och begränsa andras handlingar inom den sociala praktiken. Typiska sociala praktiker kan vara familjer, skolor och domstolar, där relationerna mellan förälder och barn, elever och lärare och jurister och lekmän definieras av normer och regler som kodifieras, förhandlas och omförhandlas i varje enskild social praktik.

Vi tar därför utgångspunkt i att varje huvudförhandling bär sin egen situationskontext. Även om huvudförhandlingens praktik är reglerad i rättegångsbalken och traderad via tjänstgörande jurister utgår vi från att brukare och juristers deltagandeform får betydelse för det praktiska genomförandet.

Arkitekturens hierarki och den fysiska närvarons betydelse

En aspekt som Lindh (2022) lyfter som ett problem med hybridmöten i svenska brottmålsförhandlingar är att allvaret i en huvudförhandling och att de hierarkier som finns mellan brukare och domstolsjurister tenderar att förändras när inte alla deltagare befinner sig i samma fysiska rum. Även om ordningen i rättssalen upprätthålls och följer rättegångsbalkens 46 kap., kan man inte bortse från de traderade traditioner som reproduceras i varje enskild huvudförhandling (Jacobsson 2006). Lindh (2022) och Ask & Lindh (2024) visar att det upplevda fysiska avståndet som uppstår när en brukare deltar från hemmet påverkar vad de uppfattar som tillåtet att göra när man medverkar digitalt i en huvudförhandling i egenskap av målsägande, tilltalad eller vittne. Till exempel visar Lindh (2022) att tröskeln för att avbryta åklagarens taltur under pågående förhørsinteraktion var lägre om den tilltalade deltog uppkopplad från hemmet än om hen befann sig fysiskt på plats i rättssalen. Som förklaring utgår Lindh (2022) från de symboliska värden som finns inbyggda i domstolsbyggnaders inredning och möblering, vilket implicit medverkar till och understryker situationens allvar. Bybee (2012:1015) lyfter i sin studie arkitekturens betydelse för att skapa ett allvar i en situation när man är kallad till domstolsförhandling. Han beskriver arkitekturens symboliska betydelse som "ways in which law has been embedded in physical structures and space – a concrete embodiment that expresses ideologies and shapes interests". Samma diskussion återfinns i studier från McKay (2018:248), Komter (2014) och Donoghues (2017). Diskussionen som förs kan sammanfattas av Donoghues (2017:1017) slutsats: "emerging evidence suggests that when courtroom communication is mediated by video link, the courtroom becomes spatially distributed and the relationships between participants are reshaped". Det råder alltså konsensus om att domstolsbyggnaders arkitektur, rättssalar och deras möblering har betydelse för hur brukare som deltar i en förhandling kommer att uppfatta situationen, och att de arkitektoniska elementen symboliserar en representation av såväl statens auktoritet som lagens legitimitet, och att den som fysiskt deltar i ett sammanträde också påverkas av den omgivande miljön. Den som inte befinner sig fysiskt i rummet kommer däremot inte att dela den upplevelsen.

I detta sammanhang är också intervjustudierna med jurister i Svingstedts avhandling (2012:104–105) relevanta. I en delstudie intervjuas åklagare, försvarsadvokater och juristdomare om sina respektive professioner, och i intervjuerna råder konsensus inom professionen att svenska rättssalar ska vara "ett rum där allvar ska råda". Vi menar att rummet och dess interiör bidrar

med mer än symbolisk betydelse för upprätthållandet av situationens allvar i domstolsförhandlingar. Ett exempel är att möbleringen i svenska rättssalar är en spegling av rättegångsbalkens 46 kap. (5–6§), vilket tydliggörs av Löfgren (2011). En aspekt som hon belyser i sin rättshistoriska avhandling är relationen mellan rättegångsbalken och möblering. De explicita krav som fanns på muntlighet i samband med införandet av rättegångsbalken 1942 ställde nya krav på möbleringen i svenska rättssalar. Löfgren (2011:459) skriver ”salen skulle för det första vara ordnad så att allt som sades kunde höras av samtliga i salen och för det andra skulle rätten och parterna vara placerade så att ingen satt med ryggen åt den som talar; med andra ord de skulle vara ordnade i en cirkel”. Det är alltså ingen slump att interiören i rättssalar är ordnad på samma sätt i alla tingsrätter, eftersom möbleringen ska påminna om just situationens allvar och att alla som deltar i huvudförhandlingen ska kunna ta del av allt som sägs i realtid. När brukare deltar via videokonferens kan vi alltså konstatera att denna hierarkiska ordning utmanas, vilket gör att brukare mer eller mindre medvetet gör vissa avsteg och i någon mån prövar gränserna när det upplevda avståndet mellan domstolen och brukaren som deltar digitalt ökar (Lindh 2022). En jämförelse med ordningen i en australiensisk rättssal visar att det föreligger stora skillnader framför allt i hur tilltalade positioneras i rättssalar. McKay (2018:248) skriver:

During criminal proceedings, the accused person is isolated within the custody dock, a key separationist structure that foregrounds the implicit power imbalance of the state versus the individual. The dock calls into question the presumption of innocence, being a space of pillory “where the defendant (often aptly called ‘the prisoner’) is incarcerated during his trial”.

Det föreligger alltså stora skillnader mellan det svenska rättssystemet och de rättssystem som vilar på anglosaxisk tradition. I en svensk rättssal måste man veta vilken sida av rummet som tilltalade sitter på för att vid en första anblick kunna avgöra vem som är tilltalad och vem som är målsägande.

Enligt Dodson med flera (2020:15) blir målsägande, tilltalade och vittnen ”more likely to feel free to obfuscate, ignore, or be nonresponsive when testifying” när de deltar via videokonferens från sin hemmiljö. Slutsatsen som dras av Dodson med flera (2020:15) är alltså att videokonferenser gör det svårare för jurister att pröva berättelsernas riktighet i en förhörssituation, eftersom hybridformatet gör det möjligt för brukare att i högre grad än tidigare obstruera och medvetet eller omedvetet omförhandla domstolens hierarkier.

De förväntningar som finns på domstolars professioner kan också påverkas av att åklagare eller advokater deltar i förhandlingen digitalt. I Ask & Lindh (2024) redogör tre juristdomare för de erfarenheter som de uppmärksammat i förhandlingar där vissa avsteg uppstått som en följd av att antingen brukare eller åklagare och försvarare inte befunnit sig fysiskt i rättssalen under huvudförhandlingen. Juristdomarna gör följande reflektion:

Det blir ett märkligt intryck om en professionell aktör kopplar upp sig från sitt kök rätt in i rättssalen eller om en professionell aktör väljer att uppträda i helt andra kläder än om hen hade varit på plats i rättssalen. Känslan av att det är något allvarligt som avhandlas riskerar att försvinna om exempelvis åklagaren uppträder mer som en privatperson än någon som närvarar i egenskap av sitt ämbete [...] Vid förhandlingar med digital närvaro blev domarna dock tvungna att påpeka och påminna om ordningsreglerna mer frekvent än vid förhandlingar där digital närvaro inte förekom. (Ask & Lindh 2024:275)

Samma typ av problem som Dodson med flera (2020) ger uttryck för återfinns alltså i juristdomarnas redogörelse i Ask & Lindh (2024). Även Lindh (2022:77) visar exempel på förhandlingar med inslag av videokonferens, där brukare som deltar digitalt sitter i avslappnade positioner i möbler som primärt inte är gjorda för möten, exempelvis soffor, sängar och fåtöljer. Andra observationer som gjordes mellan 2016–2018 i Lindhs studie är exempel på tilltalade och vittnen som åt och drack under förhören med följden att svaren på frågorna tenderade att fördröjas. Inga motsvarande exempel fanns när brukare hördes på plats i en rättssal. Här finns en uppenbar risk att brukarna uppfattas som oengagerade, vilket kan påverka hur deras berättelser uppfattas av rätten. Även Rowden & Wallace (2019:705) har uppmärksammat detta fenomen i en brittisk kontext, och slutsatsen som dras i deras artikel är att det kan framstå som att ”they are disinterested in the proceedings”.

Senare observationsstudier av Ask & Lindh (2024) visar exempel på andra typer av avvikelser. Ett exempel är en huvudförhandling från 2019 där ett vittne hörs via videokonferens. Hon anslöt till domstolens WebRTC via mobiltelefon, vilket resulterade i att hennes ansikte projicerades i närbild. Samma problem har iakttagits när webbkameror i hemmiljöer sitter i fel höjd. Ett annat problem som kan uppstå i hybridmöten är att vyn som projiceras för brukare som sänder från hemmiljö begränsas, vilket kan leda till att förhandlingen upplevs som exkluderande. I Ask & Lindh (2024:265) finns följande exempel:

I periferin fångar en av rättssalens kameror som monterats vid entrédörren en helbild av rättssalen. Det innebär att vyn som projiceras i medhörningsrummet visar hur många personer som befinner sig på huvudförhandlingen. Det går däremot inte att urskilja ansiktsuttryck, mimik eller gester hos rätten, tilltalad och försvarare, eftersom deras bilder är små på skärmen. Åhörarbänkarna vid entrédörrens sidor är utanför kamerans räckvidd, vilket gör denna del av rättssalen till en blind fläck för deltagare som befinner sig på annan plats. Konsekvensen blir att målsäganden inte kan uppfatta om det finns åhörare på plats i rummet. Att inte veta vilka som sitter på åhörarplats är potentiellt besvärligt, eftersom ovissheten kan vara ännu ett inslag som påverkar de medverkandes nervositet och anspänning. I allvarliga mål där det också finns hotbilder mot vittnen är det inte heller osannolikt att det orsakar rädsla att inte veta vilka som lyssnar, vilket kan påverka viljan och beredskapen att lägga fram vittnesmål. (Ask & Lindh 2024:265)

Slutsatsen som vi drar är att brukare på videokonferens inte kan överblicka allt som försiggår i rättssalen. Vad målsäganden i denna specifika huvudförhandling fick för intryck av att delta via videokonferens har vi dock inte underlag för att kunna diskutera vidare. Genom att relatera till de internationella enkät- och intervjustudier som gjorts kan vi däremot dra paralleller till de upplevelser som informanterna i McKay (2016, 2018), och Rowden & Wallace (2019) gett uttryck för. McKay (2016, 2018) undersökte brukares upplevelser av att delta i en brottmålsförhandling via videokonferens i en australiensisk kontext. Materialet utgjordes av enkät- och intervjustudier som fokuserade på brukarnas upplevelser av hybridformatet. Resultaten visar att informanterna i enkätstudien upplevde att hybridformen orsakar ”disengagement and isolation” (2018:261), och att de emotionellt upplever sig som distanserade från den interaktion som pågår i rättssalen vid sidan om det egna förhöret. Det framgår också att kamerornas panorering av rummet påverkade brukarnas perception. De kunde inte se vilka som befann sig i rummet, vilket skapade otrygghet och känslor av att bli exponerad offentligt utan att veta säkert vem eller vilka som fysiskt befinner sig på åhörarplats i rättssalen.

I en brittisk studie av Rowden & Wallace (2019) intervjuas expertvittnen efter att ha medverkat i en brottmålsförhandling som hållits i hybridformat där de själva vittnat digitalt. Expertvittnenas uppfattning om att lämna vittnesmål digitalt var att frånvaron av ögonkontakt upplevdes som ett problem, vilket enligt deras uppfattning minskade deras auktoritet och trovärdighet. Till skillnad från många brukare är expertvittnen en röst- och resursstark grupp som med lätthet interagerar verbalt, men resultaten visar alltså att det ändå finns saker som upplevs störande även för denna grupp. En annan typ av exkludering framgår av 20 semistrukturerade intervjuer med advokater, åklagare och domare i England och Wales (Walker 2024:136–139). De brister som framkommer är exempelvis en upplevd minskad tillgång till de fysiska dokument som hänvisas till i salen, men också svårigheter att höra och att aktivt kunna delta i processen. Även tiden som en advokat kan spendera med sin klient i väntrummet för att förbereda brukaren för domstolsförhandling försvinner när tilltalade deltar från fängelse via videokonferens i stället för att fysiskt befinna sig i rättssalen (Walker 2024). Ett sådant problem är att den upplevda distansen ökar när man som deltagare fysiskt befinner sig på annan plats och kopplas upp till ett hybridmöte. Warden (2015:351) och Vocht (2022:35) konstaterar också via enkät- och intervjustudier att det är betydelsefullt för tilltalade att dels att få möta professionen, dels att relationen mellan tilltalade och försvarare riskerar att försvagas när de inte delar samma fysiska rum. Viktigt att ha i åtanke är att förhållanden från anglosaxiska rättssystem inte är direkt överförbara på den svenska modellen. Däremot är sannolikheten mycket stor att brukare även i en svensk kontext kan känna ett visst mått av utanförskap, eftersom deras vy

av rummet ständigt är begränsad och att man som brukare får ett beskuret utifrånperspektiv.

En grupp som i vår forskning avviker och inte alls verkar påverkas i samma utsträckning av att vittna via videokonferens som lekmän är poliser. Om det i förhör med målsägande, tilltalade och vittnen oftast lämnas detaljer på juristers inrådan, skiljer sig förhör med poliser som vittnar om våld som de utsatts för i tjänsten. Deras berättelser kännetecknas av att vara utvecklade med hög detaljnivå, trots att det ofta förflutit många månader sedan händelsen inträffade. Den främsta anledningen är att poliser har möjlighet att läsa sina egna PM som skrevs i samband med händelsen. De kan då friska upp sina minnesbilder innan de medverkar som målsägande eller vittnen i en huvudförhandling. De problem som vi diskuterat ovan gäller generellt inte poliser, eftersom de har både vana av att vittna och dessutom rutiner för hur de ska dokumentera våld eller hot om våld som de utsatts för i tjänsten. Hur polisens berättelse kan se ut i en förhörssituation när hen återger en våldsamt situation som inträffat sex månader tidigare framgår av följande exempel:

när vi är ungefär två trappsteg från toppen så fortsätter hon att fråga vad som kommer att hända. så blir hon plötsligt arg och slänger sig bakåt igen, så vi hamnar på den här trappavsatsen ännu en gång. hon är arg och hon vill inte alls följa med. till slut så bär vi upp henne igen till entréplan, trappavsatsen, och då hamnar Vega på rygg, och Annelie står på hennes högra sida och jag på hennes vänstra sida. jag håller i hennes vänsterarm och sitter ungefär i höfthöjd för att försöka hålla fast den här filten, det fanns folk runt omkring [...] och i samband med detta så sparkar Vega upp med benen mot mig där jag står vid hennes höfter och hon träffar med foten i mitt huvud. sen, sen lyfter hon fötterna från marken och sparkar uppåt igen och då får vi över henne på mage till slut (inspelning från 2018, tingsrätt A).

Som utdraget visar är målsägandens berättelse i detta åtal för våld mot tjänsteman både utförligt och detaljrikt. Att målsäganden kan återberätta ett händelseförlopp som inträffat sex månader tidigare med sådan detaljrikedom handlar om att hen har tillgång till det PM som skrevs i direkt anslutning till händelsen. Som tjänstepersoner vet poliser om att de måste dokumentera sina minnesbilder i PM för att, om det skulle behövas, kunna återge dessa inför domstol flera månader senare.

Brukarundersökningar som genomförts vid Södertörns tingsrätt kan också ge en fingervisning om de attityder som lekmän har till att medverka i en huvudförhandling via videokonferens. Underlaget utgörs av korta enskilda

intervjuer med tilltalade, målsägande och vittnen efter att de har deltagit i en rättegång (Ask & Lindh 2024:274–277). Med utgångspunkt i de slutsatser som dras av Södertörns tingsrätt efter att de sammanställt sina brukarundersökningar finns följande exempel på situationer som identifierats som problematiska för brukarna:

Om tekniken inte fungerade väl i salen fanns det en osäkerhet hos personer som hade deltagit digitalt. De frågade sig till exempel om domaren verkligen hade hört allt vad man sagt eller om det var något väsentligt som inte hade gått fram. Några upplevde också att det var svårt att hänga med när de var med digitalt och det var särskilt tydligt för dem som också hade tolk. De tilltalade som var med digitalt upplevde inte alltid att de hade samma närhet till rätten jämfört med de tilltalade som hade varit på plats. (Ask & Lindh: 2024:274)

Kärnan i citatet är direkt relaterat till att den tekniska utrustning som används fungerar, vilket annars skapar osäkerhet hos brukarna. Ett exempel på att brukare upplever brister i tekniken är deras farhåga om ”domaren verkligen hade hört allt vad man sagt”, och denna oro förstärks om allt som sägs också tolkas. Tekniska problem tenderar att vara en återkommande farhåga för många brukare i Södertörns brukarundersökningar, och just detta problem lyftes redan i Landström med flera (2012). Domarna var då av uppfattningen ”att tekniska problem med videokonferens, såsom att tekniken inte fungerar när den ska, var en stor nackdel och de uttryckte oro över att tvingas förlita sig på tekniken i alltför hög utsträckning” (2012:206). Problem med uppkoppling och liknande kan alltså orsaka känslor av exkludering. Däremot är tekniska brister i brukares utrustning svårare att avhjälpa när de befinner sig i hemmiljö. Sanders (2020) studie visar att problem som uppstår i svenska domstolar vanligtvis är relaterade till brister i brukarnas egen utrustning:

The Swedish response stressed that video-hearings had proved very useful [...] interruptions due to technical problems, those were mostly due to parties and the court being unaccustomed to the format or due to a lack of necessary technical means. (Sander 2020:17)

Problemet med bristfällig utrustning i hemmiljön kan vara anledningen till att brukare väljer att använda mobiltelefon och inte dator med webbkamera. I extrema situationer, som under pandemin, kunde telefonförhör fortfarande förekomma. I ett exempel som vi vill lyfta har tingsrätten tillåtit ett vittne att delta via telefon, sannolikt på grund av hennes ålder och levnadssituation, vilket gjorde att tillgång till lämplig utrustning i hemmiljön saknades. I utdraget nedan återges delar av förhöret:

Åklagaren: Du har någon som sitter och lyssnar nu här?
Vittne: Nej, det var min make som kom upp i köket

- Åklagaren: Ja, det är bra om du försöker att inte säga vad han säger, utan vad du själv kommer ihåg
- Vittne: Ja, ja
- Åklagaren: Det här är nackdelen med det här telefonförhörsgrejsset
(Ask & Lindh 2024:258).

I förhöret uppmärksammar åklagaren en viskande röst i bakgrunden när vittnet besvarar åklagarens fråga om någon annan befinner sig i rummet och lyssnar på vad som sägs. I detta förhör är det vittnets partner som befinner sig i samma rum som vittnet under förhöret, och han ser uppenbarligen inga problem med att assistera vittnet vid behov. Även om detta är det enda förhöret från vårt material som hålls utan bild visar det ändå vilka problem som kan uppstå när inte alla delar samma fysiska rum. Samma problem med att utomstående påverkar förhören hade varit möjligt också vid bildvisning, eftersom en partner eller någon annan hade kunnat befinna sig utanför kameralinsens upptagningsområde. I utdraget är åklagaren märkbart missnöjd med att domstolen godkänt telefonförhör, även om det inte finns någon garanti för att resultatet blivit annorlunda om vittnet anslutit med bild.

Ett annat teknikproblem som lyfts i Lindh (2022:74) är vad som sker om ljudöverföringen mellan rättssal och videokonferens brister. I exemplet som visas är det ett vittne som sitter för långt från mikrofonerna i rättssalen, vilket gör att ljudet som når försvararen på videokonferens knappt blir hörbart:

- Försvaret: jag kan ställa en fråga till dej (1.0) hör du mej?
- Vittne: jag hör dej bra
- Försvaret: jättebra, jättebra (0.5) ibland när du svarar sitter du långt från mikrofonen (0.5) det hörs lite svajigt
- Vittne: hörs det bättre nu?
(Lindh 2022:74).

I det exempel som illustreras är det en försvarare som uppmärksammar problemet och det blir snabbt avlöst genom att vittnen härefter lutar sig längre fram för att mikrofonen ska kunna ta upp hennes svar. Det som vi vill problematisera här är om situationen varit det omvända, alltså att en brukare i stället medverkat via videokonferens. Då är det mer osannolikt att hen skulle kommenterat det bristfälliga ljudet från rättssalen. Försvarets inskott ”ibland när du svarar sitter du långt från mikrofonen, det hörs lite svajigt” är i sammanhanget en direkt uppmaning till vittnet att närma sig mikrofonen, så att ljudet blir tydligt även för de som inte fysiskt befinner sig i rättssalen.

Rädslan för att möta gärningspersonen fysiskt i rättssalen

Om moderniseringen av hybridmöten i domstolar som genomfördes 2008 skriver Landström, med flera (2012:11) att det redan då fanns en samsyn bland jurister, poliser och nämndemän att videoförhör kunde användas för att effektivisera förhandlingar. Men det fanns också kritiska röster i Landströms med fleras studie (2012) som framför allt såg minskad rättssäkerhet som en risk, eftersom hybridmöten kan vara till nackdel vid bedömningar av tillförlitlighet och trovärdighet. Att införandet av videokonferenser mottogs positivt av rättspraktiker kan sannolikt vara en konsekvens av att telefonförhör var det enda alternativet till fysisk närvaro vid den tidpunkten. Studien visar att rättspraktiker mestadels var positiva och att de menade att deltagandeformen skulle underlätta särskilt för målsägande, exempelvis genom minskad stress. Denna beskrivning av situationen har inte förändrats nämnvärt sedan 2012, vilket citerat från tre juristdomares erfarenheter vid Södertörns tingsrätt visar:

I många fall kan det handla om vittnen eller målsägande som har varit utsatta för hot eller känner rädsla för att vara på plats i rättssalen. Det sociala spelet som kan förekomma i ett mål om grov kvinnofridskränkning, där det räcker med att den tilltalade ger målsäganden en blick för att hon ska tystna, försvåras genom den digitala närvaron. De subtila signalerna når inte fram. Vid den här typen av situationer kan digital närvaro leda till att förhörspersonen känner sig tryggare att berätta. Genom sitt beslut har domaren skapat bättre förutsättningar för att förhöret ska kunna genomföras och domstolens beslutsunderlag blir därmed så bra som möjligt. (Ask & Lindh 2024:272)

Här redogör juristdomarna för att målsägande som utsatts för såväl fysiskt som psykiskt våld ofta vill undvika att möta sina förövare fysiskt, och då finns alternativet att delta via videokonferens tillgängligt. Att hybridmöten kan ge en målsägande möjlighet att möta sin förövare utan att känna rädsla kan alltså enligt juristdomarnas erfarenheter ge positiva effekter, eftersom hybridformen kan få målsäganden att vilja berätta hur hen upplevt relationen. Som Rossner & Tait (2023:137) skriver kan videokonferenser minska risken för bråk under förhandlingens gång, men också tidsvinster för minskat resande och att tilltalade som är häktade inte behöver genomgå en förflyttning mellan häkte och domstol lyftes också fram som en fördel. Hybriddeltagande kan alltså vara ett sätt för domstolen att tillmötesgå brukares önskemål när det finns uppenbara risker för upplevt obehag. I den internationella forskningen är det dock främst minskat behov av resande och planering som lyfts fram som fördelar. Donoghue skriver exempelvis att "some defendants prefer the convenience of video link technology as a means to avoid the delay and upheaval associated with travelling to and from court" (2017:1005). I detta sammanhang är det viktigt att belysa att informanterna i studien var häktade i väntan på rättegång. Det finns alltså en möjlighet att förväntade restriktioner

som handfängsel, inlåsningspauser och övervakning kan påverka deras inställning till att medverka via videokonferens under rättegången.

Panorering av deltagare i huvudförhandlingar

I mediaforskning som tillämpat beskrivande metoder för att visa hur teknik används i domstolsförhandlingar finns studier (Licoppe 2015, Horstmann & Linke 2022) som undersöker exempelvis hur och när kameraskiftet görs vid replikskiftet i rättsliga sammanhang. Det kompletteras med redogörelser av vad som sker när skiftena äger rum. Resultaten kan därför visa hur teknikanvändning kan optimeras i en domstolsförhandlings olika delar. I Licoppes (2015) studie görs analysen på en fransk frigivningsnämnd, och resultatet visar hur domstolen använder kamerornas panorering för att möjliggöra för brukare, som alltid deltar från anstalt, att känna delaktighet i processen. Konkret berör artikeln hur kameravinklar och in- och utzoomning av domarna i rättssalen påverkar vilka vyer av förhandlingen som brukarna möter, och hur zoomningen optimerar brukarens känsla av delaktighet.

Att som brukare få en översikt av rättssalen och vilka som befinner sig där kan vara av betydelse för upplevelsen av förhandlingen. I Lindh (2022:68) visas ett exempel från en huvudförhandling där försvararen och den tilltalade deltar via videokonferens. Innan åklagarens yrkande delger försvaret rätten sina synpunkter på panoreringen av rättssalen:

Försvaret:	får försvaret säga en sak vid tillfälle e: kan tingsrätten panorera domstolens ledamöter herr ordförande, så att vi ser e: vilka som ingår i e: domstolen
Ordföranden:	ja, vi kan zooma ut lite så kommer kameran att flyttas
Försvaret:	bra
Ordföranden:	den flyttar sej här under förhandlingens gång här (Lindh 2022:68)

Detta exempel visar att det 2018 när förhandlingen ägde rum inte var självklart att kamerorna alltid panorerades så att det tydligt framgick vilka som befann sig i rummet. I denna förhandling var det försvaret som uppmärksammade att hans klient inte fick en översiktsbild och följaktligen inte såg vare sig rätten eller övriga personer som befann sig i rättssalen. Utvecklingen sedan 2018 har dock gjort att de tekniska förutsättningarna i svenska rättssalar är bättre 2025, genom exempelvis bruk av bild-i-bild, där brukare som deltar via videokonferens kan se den som talar och samtidigt få en överblick av rättssalen i två olika bildrutor.

Ett annat exempel från Ask & Lindh (2024) nedan visar hur juristdomare ger instruktioner till ett vittne som deltar i ett hybridförhör. Yttrandet utspelar

sig efter att åklagaren avslutat sin del av förhöret, och turen har gått över till den tilltalades försvarare som fysiskt befinner sig i rättsalen:

nu försvann du, det blir bra så om du, advokaten,
tittar på den skärmen i stället så kommer det framstå
som om att ni tittar på varandra
(Ask & Lindh 2024:259)

Juristdomarens ambition är att få interaktionen mellan vittnet och försvaret att fortlöpa så friktionsfritt som möjligt. Eftersom hybridformatet gör att det fysiska mötet mellan jurist och brukare uteblir, behöver domstolarna hitta alternativa sätt att återskapa de konventioner som används i interaktioner. Ett sätt är, som i exemplet ovan, att juristdomaren instruerar jurister och brukare vart de ska vända sig under förhöret för att i möjligaste mån återskapa en situation där upplevelsen blir att ingen sitter ”med ryggen åt den som talar” (jfr Löfgren 2011:459).

Icke-verbal interaktion i förhör

I denna artikel ser vi på gester och kroppsspråk som medvetna kroppsrörelser, såsom hand-, arm- och huvudrörelser, vilka är betydelsefulla symboler i den pågående interaktionen (jfr Knapp, Hall & Horgan 2014:200). Vi tar utgångspunkt i empiriska studier som undersökt hur icke-verbal interaktion såsom gester påverkas av att brukare medverkar via videokonferens. Ett antagande som görs baserat på tidigare empiriska studier är att talare med mer begränsade ordförråd tenderar att kompensera verbalspråk med gester för att berätta eller svara på ställda frågor (Lindh 2022, Ask & Lindh 2024, Ask & Lindh 2025). Liknande slutsatser dras också i Donoghues (2017) studie:

In remote hearings, judges had less control over nonverbal communication between the parties and witnesses [...] providing evidence remotely may not always be in their best interests and defendants may also misunderstand aspects of the video link process. (2017:1019)

Att använda kompletterande kommunikationssätt blir sårbart i hybridmöten, vilket citatet från Donoghue (2017) visar. Att domare har mindre kontroll över icke-verbal kommunikation kan exempelvis handla om att det skickas extralingvistiska signaler från brukaren som är svåra att uppfatta när man fysiskt befinner sig på annan plats.

Även om vi kan se i vårt material att problemet med panorering i förhörs-situationer inte längre är lika uppenbart som när vi först började intressera oss för videokonferenser i huvudförhandlingar 2016, ser vi andra problem. I huvudförhandlingar med brukare som deltar digitalt har vi, som tidigare diskuterats, sett exempel på hur de projiceras olika på rättsalarnas skärmar beroende på vilken teknisk utrustning som används. Vi har konstaterat att det är en markant skillnad mellan personer som befinner sig i ett rum avsett för

videomöten, som tingsrätternas medhörningsrum, och personer som deltar med egen mobil- eller datorkamera och sänder från hemmiljö. Eftersom kameror i mobiler inte är tillverkade för att optimera projicering av hela överkroppen, blir också bilden som syns i rättssalarnas skärmar begränsad, och därmed försvåras användningen av exempelvis gester i samband med förhör.

Vi utgår från att det icke-verbala registret kan förstärka, komplettera eller exemplifiera en utsaga, exempelvis hur delar av ett händelseförlopp har gått till. I vår forskning har vi undersökt brottmålsförhandlingar om olika typer av våldsbrott. De iakttagelser som vi gjort pekar på att målsägande, tilltalade och vittnen ofta måste använda komplementerande kroppsspråk för att återge kraft i utdelade slag, om slaget gjordes med öppen eller knuten hand och slagens träffytor (Ask & Lindh 2025). I Lindh (2022:79–81) visas att icke-verbal kommunikation också kan fylla andra funktioner. I det första exemplet som visas nedan har den tilltalade (här kallad Mats) i förhöret ambitionen att ange hur mycket alkohol som konsumerats under kvällen i den åklagarledda delen av förhöret som ett direkt svar på åklagarens fråga:

- Åklagaren: hur berusad var du egentligen den här kvällen, hur mycket hade du druckit?
- Mats: vad kan det ha varit, så här mycket från den lilla flaskan på systemet [den tilltalade mättar en mängd som visar ungefär 20 centiliter av en 35-centilitersflaska]

Exemplet med den tilltalades alkoholintag är ganska okomplicerat och åklagaren kan med följdfrågor enkelt verbalisera vad den tilltalade avser med sina handrörelser, vilket han också gör i detta förhör. Nästa exempel är mer komplext och illustrerar den tilltalades vilja att tydliggöra sin version av hur det åtalade händelseförloppet gått till. I den åklagarledda delen av förhöret genomför han därför på eget initiativ en opåkallad impromptuteater där försvararen som sitter bredvid får ikläda sig rollen som målsägande. På ljudfilen finns följande yttranden:

- Mats: så jag tycker nog att jag gjorde rätt e: när han stod där då så var det första jag försökte och göra att få ner han så han satt på sängkanten, och e: då tar jag tag i hans handleder, och då vill jag spela ett litet rollspel med Inger för att visa hur det går till, vi kan nog stå här tror jag, så att ni ser riktigt, vi kan nog stå
- Ordf. vi ska bara se så att det kommer in på
- Mats: Ja okej

Ordf. inspelningen
Inger: vi brukar, vi kan ju sitta
Mats: Ser ni då?
Ordf. ja
Mats: då står ju Gunnar upp då till att börja
med och slog mot en så här [Mats gestikulerar
med händerna för att visa att Gunnar är våldsam]
och jag försökte ju att greppa
handlederna, det blir som sån där
tuppfäktning – det är inte så snyggt att
titta på, men till slut så fick jag ju tag
i handlederna då [Mats tar tag i Ingers handleder och
flyttar ned armarna mot hennes mage]och då tar jag
ju ner dom mot magen, samtidigt som jag då
pratar med Gunnar då va, och försöker få
han till att lugna ner sig, jag håller ju
rätt hårt i början va, men sen försöker
jag ju att släppa efter och då slet ju
Gunnar sig och då hamnade ju min knutna
hand i hans mage (Lindh 2022:80)

I utdraget går det att se exempel på hur Mats berättelse kombineras med icke-verbal kommunikation genom att han vid sidan om talet illustrerar händelseförloppet med hjälp av kroppsrörelser och gester som dels visar Gunnars slag, dels hur Mats själv hanterar våldsamheterna i sin yrkesroll. På Mats initiativ intar försvararen rollen som målsägande, och på så vis kan han stegvis återge sin version av händelseförloppet. Exemplet illustrerar hur komplexiteten i en förhörssituation utan förvarning kan öka som ett led i att brukare av olika skäl vill anpassa sättet att berätta efter de egna förutsättningarna. Utdraget kan ses som ett exempel på vad som sker när tingsrättens institutionella ramar möter människor i deras vardag. Mats lämnade sin egen berättelse på det sätt som han i situationen uppfattade som relevant, något som hade varit mycket svårt att åstadkomma om han deltagit via videokonferens med försvararen sittande i rättsalen eller om hen deltagit via videokonferens från annan plats.

Som visats i de två exemplen ovan använder brukare icke-verbal kommunikation för att förstärka och förtydliga vad som sagts. Det finns ännu en aspekt av det icke-verbala registret där ljuset är på åklagaren. I Ask & Lindh (2025) visar vi hur åklagaren i ett målsägandeförhör som hålls från ett medhörningsrum på tingsrätten verbaliserar målsägandens icke-verbala kommunikation för rätten. I förhöret verbaliserar åklagaren exempelvis när målsäganden besvarar frågor om var slag och spott träffade genom att peka, och genom att icke-verbalt illustrera vilken kraft som fanns i slagen:

Iris: och då fick jag slaget på käken
Åklagaren: var, var på käken träffade det?
[Iris gör en pekande rörelse med ett finger på vänstra sidan av käken]
Åklagaren: du visar på din vänstra sida, träffade det någon annanstans?
(Ask & Lindh 2025)

Åklagarens tillvägagångssätt skiljer sig mellan målsägandeförhöret och förhöret med tilltalad, som befinner sig i rättssalen. I det tidigare förhöret med den tilltalade ignoreras de gester som han använder för att utveckla sin berättelse.

Hindmarsh & Heath (2000) skriver att icke-verbal kommunikation ska ses som ett komplement till talet och att funktionen också kan vara att styrka och tydliggöra ett muntligt yttrande. I utdraget kan vi däremot se att de delar av målsägandens berättelse som lämnas icke-verbalt verbaliseras av åklagaren genom yttrandet ”du visar på din vänstra sida”. Fenomenet illustrerades ursprungligen av Stokoe (2009), som visade att förhørsledare i polisförhör verbaliserar icke-verbal kommunikation under pågående förhör med syftet att yttrandet ska komma med på ljudupptagningen.

Som vi tidigare belyst förändras förutsättningarna för brukares möjligheter att använda sig av icke-verbalt kroppsspråk när de deltar i en hybridförhandling. Just denna aspekt belyste nämndemän, åklagare och poliser som ett problem redan i Landström med fleras (2012) studie:

Nämndemännen ansåg att videokonferens begränsar möjligheterna att uppfatta den målsägandes kroppsspråk och känsloreaktioner. Grupperna poliser och åklagare var överens om att en viktig nackdel med videokonferens är att man får ett sämre underlag för att göra bedömningar av trovärdighet och tillförlitlighet. (Landström med flera 2012:206)

Det finns alltså en återkommande farhåga hos de rättspraktiker som utgjorde den studiens informanter att något går förlorat i interaktionen när de icke-verbala språkhandlingarna blir svårare att utläsa i förhör. En lösning på delar av detta problem är att juristerna repeterar och tolkar innebörden av kroppsspråket i förhören. I Ask & Lindh (2025) görs detta exemplariskt av åklagaren i målsägandeförhöret, och det blir lätt för rätten att förstå hennes avsikt med gesterna. Den tilltalade som befinner sig i rättssalen under förhöret använder också icke-verbalt språk för att beskriva det våld som han säger sig ha blivit utsatt för av målsäganden. Åklagaren lämnar den tilltalades förklaringar utan kommentar och hans icke-verbala kommunikation uppmärksammades inte i det här fallet.

Som avslutning vill vi en sista gång återknyta till Landström med fleras (2012) enkätstudie. I deras sammanställning av resultaten går det att läsa följande:

Den främsta nackdelen med videokonferens är att det [...] är mindre levande och direkt än ett liveförhör. Till exempel hänvisade man till att videoformatet inte blir lika känslomässigt engagerande som när förhöret sker på plats inne i rättsalen. (Landström med flera 2012:206)

Att respondenterna upplevde förhör via videokonferens som ”mindre levande och direkt” än de förhör som genomförs med alla aktörer fysiskt närvarande i rättsalen pekar på ett svåröversigtligt problem som förstärks av Epps & Hayter (2021:11) slutsatser, där de skriver att kommunikation med icke-verbalt kroppsspråk alltid påverkas negativt i hybridmöten. Sedan 2012 har däremot såväl attityder till videokonferenser som tillgänglig teknik förändrats, och det är därför inte förvånande att Wilkman, Antfolk & Korkmans (2024:835) studie har resultat som skiljer sig från vad som presenteras i Landströms med flera (2012). De 47 juristdomare som deltar i denna enkätstudie uppger nämligen att de inte uppfattar situationen som att de får sämre förutsättningar att göra korrekta bedömningar av brukares trovärdighet i förhör. Det finns alltså ingen nyligen publicerad forskning som stödjer Landströms med fleras (2012) resultat att domares bedömningar påverkas negativt av att brukare medverkar via videokonferens. Däremot finns det, som vi har visat, ett flertal studier som visar att berättelsernas innehåll och brukares upplevelser av förhandlingen riskerar att påverkas i negativ riktning.

Sammanfattning och diskussion

I denna artikel har vi utgått från svensk och internationell forskning om videokonferenser i huvudförhandlingar i brottmål. Sedan Landström med fleras studie genomfördes med rättspraktiker 2012 har ett antal vetenskapliga publikationer som berör videokonferenser i domstolar belyst situationen från olika teoretiska och metodologiska perspektiv. Den samstämmiga bilden är att videokonferenser i huvudförhandlingar har både för- och nackdelar i relation till förhandlingar där alla fysiskt befinner sig i samma sal. Kontrasten mellan enkätsvaren i Landström med flera (2012) och juristdomares inställning till videokonferenser på 2020-talet (Wilkman, Antfolk & Korkman 2024, Ask & Lindh 2024) visar att professioner i finska och svenska domstolar numera har en väsentligt mer positiv inställning till videokonferenser som alternativ deltagarform. Wilkman med fleras (2024) resultat visar exempelvis att bedömningen av brukarnas trovärdighet inte påverkas negativt, medan juristdomarna i Ask & Lindhs (2024) studie lyfter fördelarna med att kunna erbjuda våldsutsatta målsägande möjligheten att inte möta sin förövare fysiskt i rättsalen.

De farhågor som uttrycktes i Landström med flera (2012) speglas däremot i de enkät- och intervjustudier som gjorts av McKay (2016 och 2018), Rowden & Wallace (2019) och Walker (2024). Resultaten från dessa studier visar att känslan av delaktighet uteblir och att man som brukare blir observatör

i en förhandling som handlar om den egna personen. En annan aspekt är att expertvittnen inte upplever att de ges samma möjlighet att sakligt redogöra för en utredning som ligger inom det egna expertområdet. Slutligen finns också risken att det uppstår svårigheter att höra vad som sägs, att det finns en begränsad möjlighet att följa med i den dokumentation som åberopas (Walker 2024) och att det uppstår en känsla av exkludering för den som inte fysiskt delar rummet med alla andra i förhandlingen (McKay 2016 och 2018, Ask & Lindh 2024). Domstolen blir heller inte en plats för mötet mellan medborgare och stat, vilket begränsar de naturliga auktoriteterna och rättssalarna riskerar att inte framstå som ”rum där allvar ska råda” (Svingstedt 2012:104).

Sammantaget kan vi dra några slutsatser som baseras på denna forskningsgenomgång. Vi menar att de institutionella regler som stipuleras i rättegångsbalkens 46 kap. utmanas av det upplevda avståndet mellan jurister som fysiskt befinner sig i rättssalen och de brukare som deltar via videokonferens, eller tvärtom. I tidigare artiklar som berör videokonferenser i brottmålsförhandlingar har vi i Ask & Lindh (2024) vägt för- och nackdelar med videokonferenser i huvudförhandlingar mot varandra och diskuterat hur videokonferenser kan tänkas att påverka brukares upplevelser av att delta i ett institutionellt sammanträde utan att fysiskt ha befunnit sig i rummet. I Ask & Lindh (2025) visar vi hur åklagare i förhörssituationer med brukare som deltar via videokonferens måste kompensera för svårigheterna att tolka brukarens icke-verbala språkhandlingar genom att verbalisera dem i interaktionen. Genom att verbalisera icke-verbal kommunikation i förhör minskar risken för att en del av berättelsen som lämnas försvinner, eftersom den inte kommer med på inspelningen (jfr Stokoe 2009).

Denna samlade bild av svensk och internationell forskning om brukares medverkan via videokonferenser visar en komplex bild av hybridmöten som deltagandeform i huvudförhandlingar. I en tidigare studie (Ask & Lindh 2024) har vi diskuterat dels om hur rättssystemets regler och konventioner utmanas när alla inte är på plats i rättssalen, dels hur villkoren för kommunikation förändras. Slutsatserna är att det finns såväl fördelar som nackdelar med hybridformatet. Vad vi visat är att vår och annan svensk forskning (Lindh 2022, Ask & Lindh 2025, Landström med flera 2012) överensstämmer med de resultat som publicerats i internationella tidskrifter (McKay 2016, McKay 2018, Rowden & Wallace 2019), även om rättssystemen fungerar delvis olika. Det finns alltså en samlad bild av vilka negativa implikationer som hybridförhör kan medföra i såväl huvudförhandlingen som helhet som i förhören i synnerhet. Samtidigt visar vi i Lindh (2022) och Ask & Lindh (2025) att när rätt åtgärder vidtas minskar också risken för att brukare känner sig exkluderade eller tvivlar på att delar av deras berättelser når fram till rätten. Genom att ta avstamp i den mediaforskning som finns om videokonferenser i domstolar (Licoppe 2015, Horstmann & Linke 2022) är en enkel åtgärd för domstolen att försäkra sig om att kamerornas zoomning är anpassad efter situationen för att i möjligaste

mån kompensera för det upplevda avståndet. Lösningen på problemet med föråldrad eller bristfällig teknik i brukares hemmiljö kan endast lösas med minimikrav på vilken utrustning en brukare måste ha för att tillåtas att delta från hemmiljö. Här är ett gångbart alternativ för domstolarna att hänvisa till platser i brukarens närområde som möjliggör deltagande via videokonferens utanför tingsrätter, anstalter och häkten.

Som diskuterats i denna artikel erbjuder den tekniska utvecklingen många uppenbara fördelar och kan minimera tidsåtgången för såväl tingsrätten som brukare och tjänstepersoner. Vi vill i denna del också framhålla den yrkesgrupp som har störst förtjänst av att kunna delta via videokonferens, nämligen poliser. De vittnar ofta i tjänsten och med hybridförhör kan de vittna från arbetsplatsen eller från hemmet om de inte är i tjänst när huvudförhandlingen hålls. En annan grupp är expertvittnen som getts uppdrag att exempelvis bedöma fysiska skador på en målsägande. Att ge dem möjlighet att höras via videokonferens är en ekonomisering som sparar både tid och pengar, vilket är gynnsamt för alla parter. På samma sätt kan en målsägande som känner rädsla för att möta sin förövare ges möjlighet att sitta i tingsrättens medhörningsrum och följa förhandlingen därifrån. De har då tillgång till tingsrättens utrustning för videomöten, och också teknisk support vid behov.

Avslutningsvis vill vi lyfta en aspekt som berör den auktoritet som finns i domstolar. Att uttalade regler och konventioner och respekt för domstolens auktoritet upprätthålls i rättssalar ses ofta som en självklarhet. Denna ordning tenderar dock att utmanas i videokonferenser. Som McKay (2018:248) och Komter (2014) diskuterat tidigare är arkitektur och möblering symboler för statens auktoritet och lagens legitimitet, vilka upprätthåller känslan av stundens allvar.

Litteratur

- Ask, Sofia & Lindh, Joacim (2024), "Digital medverkan i rättssalen: utmaningar och möjligheter", i Magnus Hagevi (red), *En ifrågasatt demokrati: Forskare och praktiker i dialog*. Göteborg och Stockholm, Makadam Förlag: 257–284.
- Ask, Sofia & Lindh, Joacim (2025), "Huvudförhandling i tingsrätten – interaktion i åklagardrivna förhör", I Christian Waldmann, Sofia Ask, Joacim Lindh, Malin Sandberg, Astrid Skoglund & Asbjørg Westum (red), *Svenskans beskrivning 39: Förhandlingar vid trettionionde sammankomsten*. Linnéuniversitetet, Växjö, 4–6 oktober 2023.
- Bailey Vavonese, Lisa, Ling, Elizabeth, Joy, Rosalie & Kobor, Samantha (2020), *How Video Changes the Conversation. Social Science Research on Communication Over Video and Implications for the Criminal Courtroom*. NLADA, New York: Center for Court Innovation.
- Bybee, Keith (2012), "Judging in Place: Architecture, Design, and the Operation of Courts", *Law & social inquiry* 37 (4):1014–1028.
- Dodson, Scott, Rosenthal, Lee & Dodson, Christopher (2020), "The Zooming of Federal Civil Litigation. *Judicature*. 104 (3): 13–21.

Domstol.se

Donoghue, Jane (2017), "The Rise of Digital Justice: Courtroom Technology, Public Participation and Access to Justice", *The Modern Law Review*, Vol. 80, No. 6: 995–1025.

En modernare rättegång II. Prop. (2015/16:39).

Epps, Willie & Hayter, Cailynn (2021), "ZOOMED IN TO JUSTICE: Remote Proceedings During a Pandemic", *The Judges' journal* 60 (3): 10–14.

Halliday, Michael & Matthiessen, Christian (2014), *Halliday's introduction to functional grammar*. 4th ed. Oxfordshire, England, Routledge.

Hindmarsh, Jon & Heath, Christian (2000), "Sharing the Tools of the Trade: The Interactional Constitution of Workplace Objects", *Journal of contemporary ethnography*. 29 (5): 523–562.

Horstmann, Gernot & Linke, Linda (2022), "Perception of direct gaze in a videoconference setting: the effects of position and size", *Cognitive research: principles and implications*, 7 (1): 1–10.

Jacobsson, Katarina (2006), "Vi kan inte göra hipp som happ. Åklagares formuleringar av en objektiv ordning", *Sociologisk Forskning*, 43(2): 30–61.

Knapp, Mark, Hall, Judith & Horgan, Terrence (2014), *Nonverbal communication in human interaction*. Boston, Ma: Wadsworth Cengage Learning.

Komter, Martha (2014), "Conversation Analysis in the Courtroom", I Jack Sidnell & Tanya Stivers (red), *The Handbook of Conversation Analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell: 612–629.

Lag om ändring i rättegångsbalken. SFS (2019:298)

Landström, Sara, Willén, Rebecca & Bylander, Eric (2012), "Rättspraktikers inställning till modern ljud- och bildteknik i rättssalen", *Svensk Juristtidning* 2012 (3):197–218.

van Leeuwen, Theo (2008), *Discourse and practice: new tools for critical discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Licoppe, Christian (2015), "Video communication and 'camera actions'. The production of wide video shots in courtrooms with remote defendants", *Journal of pragmatics* (76): 117–134.

Linell, Per (1998), "Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse", *Text & Talk: An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse & Communication Studies*, 18(2): 143–157.

Lindh, Joacim (2022), *Berättelser med sanningsanspråk: Språklig och multimodal argumentation i huvudförhandling och dom*, Diss. Linnéuniversitetet: Linnaeus University press.

Löfgren, Eva (2011), *Rummet och rätten: tingshus som föreställning, byggnad och rum i användning*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

McKay, Carolyn (2016), "Video links from prison: permeability and the carceral world", *International journal for crime, justice, and social democracy*, 5(1): 21–37.

McKay, Carolyn (2018), "Video Links from Prison: Court 'Appearance' within Carceral Space", *Law, culture, and the humanities*, 14(2): 242–262.

- Orrbén, Sofia (2024), *Gränser mellan frivillighet och ofrivillighet: Språkvetenskapliga diskursanalyser av sexualbrottsdomar från svensk tingsrätt*, Diss. Uppsala universitet.
- Rossner, Meredith & Tait, David (2023), "Presence and participation in a virtual court", *Criminology & criminal justice*, 23 (1): 135–157.
- Rowden, Emma & Wallace, Anne (2018), "Remote judging: the impact of video links on the image and the role of the judge", *International journal of law in context*, 14(4): 504–524.
- Rättegångsbalk (1942:740)
- Stokoe, Elizabeth (2009), "For the benefit of the tape: Formulating embodied conduct in designedly uni-modal recorded police–suspect interrogations", *Journal of Pragmatics*, 41 (10): 1887–1904.
- Sanders, Anne (2021), "Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic", *International Journal for Court Administration* 3. 12(2): 1–21.
- Svingstedt, Anette (2012), *Servicemötetets praktik: på en tingsrätt, ett äldreboende och ett hotell*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2012.
- de Vocht, Dorris (2022), "Trials by video link after the pandemic: the pros and cons of the expansion of virtual justice", *China-EU Law Journal*. 8 (1–2): 33–44.
- Walker, Charlotte (2024), "Defendants' experiences: Video hearings from prison(s) to court(s)", *Howard Journal of Crime and Justice* 63 (2): 127–141.
- Wilkman, Jonas, Antfolk, Jan & Korkman, Julia (2024), "Finnish district judges' assessments of live versus video-mediated party statements in court", *Scandinavian journal of psychology* 65 (5): 827–845.